

Ανδρέας Παπαγεωργίου
Καθηγητής Φιλολογος

Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και εθνική αυτοσυνειδησία

Η εκπλήρωση των κριτηρίων για την ένταξη της χώρας μας στην ΟΝΕ - στόχος που προβλήθηκε από το μεγαλύτερο μέρος του πολιτικού κόσμου και αναγνωρίστηκε από την πλειονότητα του ελληνικού λαού ως εθνικός - αποτελεί αναμφίβολα το κορυφαίο πολιτικό γεγονός του χρόνου που φεύγει. Ωστόσο η επικείμενη είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωζώνη με τις ποικίλες προεκτάσεις της σε διάφορους τομείς της ζωής (οικονομία, αγορά εργασίας, κοινωνικό κράτος, διακρατικές σχέσεις κ.τ.λ.) εύλογα προωθεί σκέψεις και εγείρει προβληματισμούς που αφορούν στο ρόλο και την πορεία της χώρας μας τόσο στο χώρο της ενοποιημένης (τουλάχιστον οικονομικά και νομισματικά) Ευρώπης, όσο και μέσα στο "παγκόσμιο χωριό", όπου κυφορούνται ορατοί κίνδυνοι υποταγής των εθνικών κρατών στις επιταγές πανίσχυρων και συχνά ανεξέλεγκτων οικονομικών κέντρων εξουσίας, τα οποία επιδιώκουν να καταστήσουν τις εθνικές στρατηγικές ανίσχυρες και την πολιτική θεραπαινίδα της αγοράς. Στο πεδίο της οικονομίας, όπου εστιάζεται κυρίως το ενδιαφέρον, η διατηρησιμότητα των οικονομικών μεγεθών, η οικονομική ανάπτυξη και η προώθηση των διαρθρωτικών αλλαγών αποτελούν αναντίρρητα κάποιους από τους στόχους του άμεσου μέλλοντος, στην αναγκαιότητα επίτευξης των οποίων συχνά αναφέρονται εκπρόσωποι του πολιτικού κόσμου, οικονομικοί παράγοντες και ειδικοί επιστήμονες, με τέτοια συχνότητα, εμμονή και έμφαση έτσι ώστε η παρουσία και η αποστολή της Ελλάδας στην Ευρώπη να συνδέεται συχνά στη συνείδηση των πολλών σχεδόν αποκλειστικά με τα οικονομικά μεγέθη. Σήμερα λοιπόν, που τα οικονομικά μεγέθη κρίνουν την εθνική προοπτική μας και οι οικονομικοί δείκτες παγκοσμίως θεοποιούνται, επιβάλλεται να σταθούμε στοχαστικότεροι : σε τι συνίσταται η "Ευρωπαϊκή πρόκληση" και από ποιούς παράγοντες εξαρτάται η "Ευρωπαϊκή προοπτική" μας; Θα πρέπει, νομίζω, να γίνει κοινή συνείδηση ότι η Ευρωπαϊκή πρόκληση δεν είναι πρωτίστως οικονομική. Όσο παράδοξη κι αν ηχεί μια τέτοια διαπίστωση, η επιβίωση και η δημιουργική μας ανέλιξη μέσα στο ευρωπαϊκό σύνολο δε θα κριθεί μόνο και κατά κύριο λόγο από δείκτες οικονομικούς. Αν το ιστορικό παρελθόν προσφέρει χρήσιμα διδάγματα για το παρόν και το μέλλον, δεν πρέπει να λησμονούμε πως καμιά οικονομική προοπτική δε μπορεί να αποτελέσει, μόνη και κατ' αρχάς, ιστορικό όραμα για οποιοδήποτε λαό και πως κανένα οικονομικό ιδανικό δε συνιστά ασφαλή προϋπόθεση για την επιβίωση ενός έθνους, ούτε αξιόπιστη προοπτική για συνέχιση της ιστορικής του ύπαρξης. Όπως κατ' επανάληψη έχει αποδείξει η ιστορία, τα οικονομικά αιτήματα, αν δε συνυπάρχουν με άλλους, ανώτερους, οραματισμούς και απομείνουν αυτά μόνα ο αποκλειστικός στόχος, δε μπορούν σε καμιά περίπτωση ν' αποτελούν τη συνεκτική ύλη σε μια κοινωνία. Όσο κι αν σήμερα

παραγνωρίζεται, ένας λαός που καταντά να δονείται ψυχικά μόνον από οικονομικές σκοπιμότητες είναι καταδικασμένος σε αφανισμό. Όπως πολλές δεκαετίες πριν επισήμανε ο ακαδημαϊκός Κωνσταντίνος Τσάτσος, "όσα έθνη εντασσόμενα μέσα στους ευρύτερους υπερεθνικούς σχηματισμούς δεν κατορθώσουν να γίνουν φορείς δημιουργικών πράξεων πολιτισμού, πνευματικές οντότητες, δεν έχουν καμιά υπόσταση ως ιστορικά γεγονότα" (Συνεδρία της 26^{ης} Οκτωβρίου 1963, Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών). Επομένως, τα έθνη – και ιδιαίτερα τα μικρά και λιγότερο ισχυρά – εντασσόμενα σε ευρύτερα πολιτικά και οικονομικά συστήματα, οφείλουν να διατηρούν την ταυτότητα και την ιδιαίτερη φυσιογνωμία τους διαφυλάσσοντας την πνευματική τους ουσία αναλλοίωτη, επιζητώντας με αυτό τον τρόπο να διεκδικούν τη θέση τους και να προβάλλουν τα αιτήματά τους με βάση όχι ποσοτικά αλλά ποιοτικά κριτήρια. Ο διπλωμάτης, πολιτικός και συγγραφέας Ίων Δραγούμης αναγνώριζε πως "τα έθνη δεν αξίζουν μόνο με το να μένουν έθνη, αν δεν είναι συνάμα και ζύμη για τη δημιουργία πολιτισμών και ξεχωριστών ανθρώπων" (Όσοι ζωντανοί, 1911). Θα πρέπει λοιπόν να κατανοηθεί πως η Ευρώπη περισσότερο μας προκαλεί σε μια αντιπαράθεση πνευματικότητας και υπαρξιακού δυναμισμού. Και είναι σαφώς ανησυχητική η διαπίστωση ότι τούτο ακριβώς είναι ένα από τα κύρια – όσο και αφανή – προβλήματα της σύγχρονης νεοελληνικής κοινωνίας : η έλλειψη πνευματικότητας και η αδυναμία ζωογόνησης της πολιτιστικής μας ταυτότητας. Εντούτοις οι σημερινοί Έλληνες διαθέτουν "εν δυνάμει" το *modus vivendi* για τη δυναμική τους ύπαρξη εν μέσω των ευρωπαϊκών λαών : είναι ο ελληνικός πολιτισμός, ο ελληνικός τρόπος ύπαρξης – αρκεί να ανσυρθεί από την αφάνεια και να γονιμοποιηθεί εμπνευσμένα και δημιουργικά κατά την παρούσα ιστορική περίοδο. "Ελληνικός πολιτισμός θα πει πρώτα απ' όλα να κρατήσουμε με κάθε τρόπο ζωντανές και ανοιχτές τις ψυχές μας και να φροντίσουμε ν' αναπτύξουμε ό,τι πολύτιμο διαφυλάχθηκε από τις περασμένες γενιές, είτε χωρίς να το φροντίσει κανένας, είτε μολονότι όλα τα στοιχεία βάλθηκαν να το χαλάσουν και δεν το κατάφεραν, είτε γιατί βρέθηκαν άνθρωποι που πολέμησαν γι' αυτό" (Γιώργος Σεφέρης, Μέρες, Σεπτέμβρης 1941). Ο ελληνισμός έχει σαν ιδιαίτερη ουσία του και σαν όπλο για την επιβίωσή του το πνεύμα του. Περισσότερο με το πνεύμα του και όχι με τον όγκο του κατόρθωσε μέχρι τώρα να αντισταθεί στην πίεση των ευρωπαϊκών και ασιατικών όγκων, κατόρθωσε να επιζήσει και να δημιουργήσει μεγάλα έργα σε στενό σχετικά χώρο. "Όταν κατακτήθηκε ο ελληνικός λαός, είτε από τους Ρωμαίους αρχικά είτε αργότερα από τους Τούρκους, είχε εθνική ενότητα και συνείδηση της ενότητας αυτής. Υπήρχε μια λαϊκή ενότητα, με τη γλώσσα, με τα ήθη και τα έθιμα, και είχε συνείδηση της ταυτότητάς του αυτής, η οποία του επέτρεψε να αντισταθεί στην απορρόφηση από άλλους λαούς οι οποίοι ήταν κατακτητές του" (Νίκος Σβορώνος, Η μέθοδος της Ιστορίας, συνέντευξη, 1988). Αν το συχνά αποπροσανατολιστικό πνεύμα της εποχής μας ωθεί να πιστέψουμε ότι παρόμοια στάση συνιστά στείρα παρελθοντολογία, επιστροφή στο παρελθόν αφελή και επιζήμια, είναι

χρήσιμο να θυμίσουμε τα λόγια ενός μεγάλου Έλληνα του αιώνα : “Δε γυρεύω μήτε το σταμάτημα, μήτε το γύρισμα προς τα πίσω. Γυρεύω το νου, την ευαισθησία και το κουράγιο των ανθρώπων που προχωρούν εμπρός” (Γιώργος Σεφέρης, Η γλώσσα στην ποίησή μας, 1964).